

Studia arabistyczne w Krakowie

Początek orientalistyki w Krakowie datuje się na rok 1919, kiedy to na wniosek prof. Tadeusza Kowalskiego została utworzona Katedra Filologii Orientalnej, która w listopadzie 1921 roku została przekształcona w jednostkę dydaktyczno-badawczą pod nazwą Seminarium Filologii Orientalnej¹.

Tadeusz Kowalski (1889–1948) bezpośrednio po maturze w 1907 roku rozpoczął studia orientalistyczne w Wiedniu, gdzie jego nauczycielem był m.in. prof. Rudolf Geyer, wybitny znawca klasycznej literatury arabskiej. W roku 1914 Tadeusz Kowalski habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie na podstawie krytycznej edycji i przekładu dywanu poety z okresu przedmuzułmańskiego Qaysa ibn Al-Hatima (*Der Dīwān des Kais Ibn al-Ḥaṭīm*). Była to pierwsza habilitacja z arabistyki w historii nauki polskiej.

Zainteresowania naukowe Tadeusza Kowalskiego obejmowały cały muzułmański Bliski Wschód, również turkologię i iranistykę. Jako arabista skupił się na poezji staroarabskiej. Oprócz dywanu Qaysa ibn Al-Hatima (1914) wydał dywan poezji Ka'b ibn Zuhayra, pt. *Le dīwān de Ka'b Ibn Zuhair. Edition critique* (Prace Komisji Orientalistycznej PAU, 38, Kraków 1950). Zajmował się ponadto teorią literatury arabskiej, czego owocem była publikacja *Próba charakterystyki twórczości arabskiej* (1932). W 1935 roku wydał w Krakowie książkę pt. *Na szlakach Islamu. Szkice z historii kultury ludów muzułmańskich*.

Prof. Tadeusz Kowalski podjął pracę nad źródłami arabskimi do dziejów Polski i krajów słowiańskich, co zaowocowało wydaniem w 1946 roku książki *Relacje Ibrāhīma Ibn Ja'qūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie Al-Bakrīego*².

Prof. Tadeusz Kowalski utworzył – z inspiracji Jana Rozwadowskiego – Komisję Orientalistyczną PAU i wydawał jej *Prace*. Aktywnie działał w Polskiej Akademii Umiejętności i Polskim Towarzystwie Orientalistycznym. Był redaktorem w „Przeglądzie Orientalistycznym”³.

¹ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński – Złota Księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 409–417.

² M. Dziekan, *Polacy a świat arabski*, „Rocznik Tatarów Polskich”, Niezależne Wydawnictwo, Gdańsk 1998, s. 50–52.

³ A. Zaborski, *Tadeusz Kowalski (1889–1948)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński – Złota Księga Wydziału Filologicznego, op.cit.*, s. 409–417.

Wybitnym uczonym był prof. Tadeusz Lewicki (1906–1992). Ten światowej sławy orientalista w roku 1925 podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W 1928 wyjechał do Paryża, gdzie studiował nauki polityczne i języki wschodnie z myślą o karierze dyplomatycznej i wyjeździe do krajów świata muzułmańskiego. Stamtąd udał się w swoją pierwszą podróż do Algierii. Po powrocie do Lwowa podjął studia orientalistyczne pod kierunkiem prof. Zygmunta Smogorzewskiego, zajmującego się głównie muzułmańską sektą ibadytów⁴. W 1931 roku uzyskał stopień doktora na podstawie rozprawy o historii Afryki Północnej w okresie wczesnego średniowiecza. Prof. Smogorzewski wciągnął go w krąg zainteresowania ibadytami, głównie tymi z M'zabu na środkowej algierskiej Saharze, z Maghrebu, wyspy Dżerby i Omanu. W latach 1932–1934 przebywał na stypendium na Sorbonie, gdzie gromadził materiały dotyczące historii Słowian i filologii arabskiej do rozprawy o dziele *Księga Rogera al-Idrisiego*. W 1947 roku osiadł w Krakowie, gdzie w 1948 roku po śmierci prof. Tadeusza Kowalskiego objął kierownictwo Katedry Filologii Orientalnej UJ, którą w 1972 roku przekształcił w Instytut Filologii Orientalnej.

W 1949 roku odbyła się habilitacja Tadeusza Lewickiego na podstawie pierwszego tomu *Polski i krajów sąsiednich w świetle „Księgi Rogera” geografii arabskiego z XII wieku Al-Idrisiego* (t. I 1945, t. II 1954). Dzięki wysiłkom Profesora w 1959 roku powstało czasopismo „Folia Orientalia”.

Z końcem lat 50. prof. Lewicki otworzył Zakład Numizmatyki. Do powołania tej placówki skłoniły go znaleziska monet arabskich na terenie Polski. Kilka lat później Profesor poszerzył zakres działalności naukowej Zakładu o badania nad źródłami orientalnymi, które sam podjął kilka lat wcześniej, wydając *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny* (t. I Kraków 1956; t. II, cz. 1. Kraków 1969).

Pełna bibliografia prac prof. Tadeusza Lewickiego za lata 1929–1993 obejmuje około pięćset pozycji: artykułów, recenzji, skryptów i książek dotyczących zarówno muzułmańskiej sekty ibadytów, jak i średniowiecznej historii Europy, Afryki Centralnej i Południowo-Wschodniej Azji⁵.

Prof. Tadeusz Lewicki był członkiem wielu organizacji i towarzystw naukowych, m.in. Académie des Science d’Outre-Mer w Paryżu, Royal Asiatic Society w Londynie, Association Internationale d’Etudes des Civilisations Méditerranéennes z siedzibą na Malcie. Przez wiele lat był przewodniczącym Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN. Pozostał do śmierci jego honorowym przewodniczącym. Jego zasługą było powstanie Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie. Działał również w Polskim Towarzystwie Orientalistycznym. Przewodniczył zarówno Krakowskiemu Oddziałowi, jak i Zarządowi Głównemu

⁴ W. Kubiak, *Profesor Tadeusz Lewicki January 28, 1906 – November 22, 1992*, „Rocznik Orientalistyczny” 1997, t. L, z. 2, s. 7–10.

⁵ E. Szymański, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)*, „Przegląd Orientalistyczny” 1993, nr 1–2, s. 96–101.

w Warszawie. Był członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk i czynnym Polskiej Akademii Umiejętności⁶.

Ciekawą postacią był również prof. Roman Stopa (1895–1995), który po ukończeniu Filologii Klasycznej na UJ wyjechał na tereny Afryki Południowej, gdzie poznawał lokalne dialekty. W latach 40. był jedynym specjalistą językoznawcą w dziedzinie tzw. Czarnej Afryki. Wykładał języki: suahili, hausa, kuszycki. Był przede wszystkim lingwistą, przedstawicielem licznych działów afrykanistyki, glottogonii, językoznawstwa porównawczego afrykańskiego, również etnografii, etnologii, muzykologii ludów Afryki, antropologii, paleoantropologii, orientalistyki, geografii, kultury narodów afrykańskich⁷.

Wybitnym specjalistą języka arabskiego i dialektów arabskich oraz języków semickich był prof. Andrzej Czapkiewicz (1924–1990). W 1964 roku obronił doktorat na temat *Antyczne egipskie i koptyjskie elementy w nazewnictwie współczesnego Egiptu* (Kraków 1971). Tytuły publikacji: *Sprachproben aus Madaba (Próbki tekstów z Madaby)* (Wrocław 1960), *Czasownik we współczesnych dialektach arabskich* (Wrocław 1975), *Arabic Idioms (Arabskie idiomy)*, 1983), wskazują na dwa podstawowe nurty zainteresowań badawczych prof. Andrzeja Czapkiewicza w dziedzinie językoznawstwa: dialektologię i historię językoznawstwa arabskiego. Drugim nurtem zainteresowań badawczych Profesora była numizmatyka arabska. Z tej dziedziny opublikował wraz z Marią Czapkiewicz i Tadeuszem Lewickim monografię pt. *Skarb dirhemów z Czechowa*, wydaną we Wrocławiu w 1957 roku. Ponadto prof. Andrzej Czapkiewicz napisał kilka podręczników dla studentów arabistyki: *Nata'allamu al-lugha al-arabiyya* (współautor Ali Mekki, Kraków 1977), *Chrestomatia arabskich tekstów specjalistycznych* (współautor Elżbieta Górską, Kraków 1982).

Prof. Andrzej Czapkiewicz został dyrektorem Instytutu Filologii Orientalnej w roku 1976, po przejściu na emeryturę profesora Tadeusza Lewickiego. Piastował jednocześnie funkcję kierownika Zakładu Arabistyki i Kierownika Zakładu Numizmatyki i Źródeł Orientalnych⁸.

Prof. Maria Kowalska urodziła się 19 czerwca 1919 roku w Sędziszowie Małopolskim. Zmarła w Krakowie w 2005 roku. Od początku studiów na UJ jej zainteresowania koncentrowały się wokół średniowiecznej arabskiej literatury geograficznej i podróżniczej. Prof. Kowalska wybierała prawdziwe perły literatury średniowiecznej do swoich rozważań naukowych, czego przykładem może być doktorat obroniony w 1965 roku *Dzieje Kazwiniego do Athar al-Bilad*. Twórczość Kazwiniego, którego prace są uważane za najlepsze w dziedzinie

⁶ J. Bubka, B. Ostafin, *Tadeusz Lewicki (1906–1992)*, [w:] *Studia Orientalia. Thaddaeo Lewicki Oblata*, The Enigma Press, Kraków 1994, s. 171.

⁷ A. Małecka, *Roman Stopa (1895–1995)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński – Złota Księga Wydziału Filologicznego*, op.cit., s. 491–500.

⁸ E. Górską, *Andrzej Czapkiewicz (1924–1990)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński – Złota Księga Wydziału Filologicznego*, op.cit., s. 707–713.

geografii i kosmografii, stała się podstawą do publikacji wielu prac na łamach czasopism naukowych w kraju i za granicą. W 1973 roku habilitowała się na podstawie dorobku naukowego i pracy pt. *Średniowieczna arabska literatura podróżnicza*, w której omawia postaci i dzieła najwybitniejszych arabskich podróżników średniowiecznych.

Na uwagę zasługuje jej roczny pobyt w Egipcie w latach 70., podczas którego współpracowała z prof. Kazimierzem Michałowskim przy wykopaliskach archeologicznych.

Należy podkreślić szczególne zasługi Pani Profesor Kowalskiej jako pedagoga i organizatora życia naukowego. Była wieloletnim opiekunem i kierownikiem Zakładu Arabistyki (1994–1999) oraz Pracowni Numizmatyki i Źródeł Orientalnych⁹.

Ponadto, z krakowską arabistyką byli związani: dr Alicja Małecka, mgr Zbigniew Maśka, prof. Adnan Abbas, dr Jerzy Łacina i wielu wykładowców i lektorów języka arabskiego.

Wymienione powyżej zainteresowania i badania naukowe naszych pracowników dalece wykraczały poza obręb wąsko rozumianej filologii arabskiej, dzięki czemu zakres studiów oraz pracy naukowej obejmował studia afrykanistyczne, etnograficzne, islamistyczne, historyczne czy geograficzne. Obecnie staramy się nie zaprzepaścić dorobku naszych wielkich poprzedników i oferujemy studentom bogatą ofertę edukacyjną.

Od 1999 roku kierownikiem Katedry Arabistyki jest prof. dr hab. Barbara Michalak-Pikulska. Zajmuje się współczesną literaturą arabską, szczególnie literaturą krajów Półwyspu Arabskiego. Doktorat uzyskała w roku 1994 za pracę poświęconą Layli Al-‘Uthman. Ukazała się ona drukiem w Bejrucie, w Wydawnictwie Al-Mada w roku 1997 pt. *At-turath wa al-mu‘asira fi ibda‘a Layla Al-Uthman (Tradycja i nowatorstwo w twórczości Layli al-Uthman)*. Jest autorką wielu monografii naukowych: *Thurayya Al-Baqsami. Bayna ar-risha wa al-qalam. (Thurayya al-Baqsami. Między piędzlem a piórem, Kuwejt 1997)*, *Zarys współczesnej noweli styki w krajach Półwyspu Arabskiego* (Kraków: Księgarnia Akademicka 2000), *Modern Poetry and Prose of Oman* (Kraków: The Enigma Press 2002) i *Modern Poetry and Prose of Bahrain* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2006), *Współczesna poezja Zjednoczonych Emiratów Arabskich* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2010). Habilitowała się w 1998 roku na podstawie pracy *Współczesna literatura kuwejcka w czasach pokoju i wojny 1929–1995* (tytuł oryginału *The Contemporary Kuwaiti Short Story in Peace Time and War*, Kraków: The Enigma Press 1998).

Prof. zw. dr hab. Barbara Michalak-Pikulska jest ponadto autorką ponad stu artykułów i recenzji naukowych. Jest członkiem towarzystw orientalistycznych w kraju i za granicą, m.in. Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Union Eu-

⁹ B. Michalak-Pikulska, A. Bieniek, *Prof. dr hab. Maria Kowalska (1919–2005)*, „Przegląd Orientalistyczny” 2006, nr 1–2, s. 111–112.

ropeenne des Arabisants et Islamisants, European Association for Modern Arabic Literature.

Literaturoznawstwem współczesnym zajmuje się również dr Sebastian Gadowski. Obronił pracę doktorską na temat teatru w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Zainteresowania dr Yousef Sh'hadeh koncentrują się wokół literatury krajów arabskiego półksiężyca: Syrii, Libanu, Jordanii, Palestyny, Iraku. Jest autorem cennych pozycji książkowych: *Powieści Ghassana Kanafaniego. Bohaterowie – ich świat, dramaty i nadzieje* (Kraków: The Enigma Press 2003) i *Syryjska powieść po roku 1961* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2007).

Średniowieczna literatura arabska to przedmiot zainteresowań dr Barbary Ostafin. Zajmuje się studiami nad średniowieczną prozą andaluzyjską IX i X wieku (wpływem tradycji Maszreku na kształtowanie się twórczości Ibn Abd Rabbihiego) oraz średniowieczną arabską literaturą adabową XII wieku.

Historia, kultura i islam to przedmioty prowadzone przez dr. hab. Adama Bieńka. Interesuje go życie codzienne w Damaszku pod panowaniem Umajjadów oraz obraz sekty asasyków w świetle źródeł muzułmańskich. Jest autorem ważnych publikacji naukowych: *Starożytność w myśli arabskiej* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2003) i *Między wiarą a rozsądkiem. Damaszek w okresie wypraw krzyżowych w świetle kronik arabskich* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2004).

W Katedrze Arabistyki pracuje językoznawca dr hab. Elżbieta Górską, prof. UJ, która zajmuje się m. in.: składnią współczesnego języka arabskiego w ujęciu kontrastywnym, badaniem środków ekspresji językowej we współczesnej prozie arabskiej oraz analizą leksykalnych i składniowych środków językowych. Ponadto bada cechy leksykalne, morfologiczne i składniowe arabskiego języka mieszanego (z elementami literackimi i dialektalnymi) w tekstach dawnych i współczesnych. Jest autorką następujących książek: *Dydaktyka języka arabskiego* (współautorzy: Marek Skoczek, Adnan Hasan, Warszawa: Wydawnictwo Dialog 1999), *Studium kontrastywne składni arabskich i polskich współczesnych tekstów literackich* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2000), *Współczesny język arabski* (współautor: Adnan Hasan, Kraków: The Enigma Press 2002).

Nauką języka arabskiego i językoznawstwem zajmują się również wykładowcy języka arabskiego – mgr Marek Skoczek (obecnie przebywa w Kairze. Zastępuje go mgr Ibrahim Al-Cheikh) i mgr Adnan Hasan – wspomniani wyżej jako współautorzy książek z Elżbietą Górską – oraz dr Agnieszka Pałka-Lasek i dr Iwona Król. Zainteresowania tej ostatniej koncentrują się wokół dydaktyki, składni i stylistyki współczesnego arabskiego języka literackiego. Zajmuje się ona również gramatyką kontrastywną języka arabskiego i językiem prasy. Jest autorką następujących publikacji książkowych: *Nauczanie języka arabskiego* (Kraków: Wydawnictwo UJ 2005) i *Słownik tematyczny języka arabskiego* (współautor Adnan Hasan, Warszawa: Wydawnictwo Dialog 2007).

Studia w Katedrze Arabistyki Instytutu Filologii Orientalnej UJ mają na celu dostarczenie słuchaczom gruntownej wiedzy na temat arabskojęzycznego obsza-

ru językowego. Szczególny nacisk kładziemy na nauczanie języka arabskiego oraz jego dialektów w stopniu umożliwiającym zarówno korzystanie z literatury i materiałów źródłowych, jak i praktyczną, codzienną komunikację językową w niezwykle zróżnicowanym świecie arabskim. Studenci zdobywają wiedzę w dziedzinie gramatyki arabskiej z uwzględnieniem podobieństw i różnic na płaszczyźnie fonologicznej, morfologicznej i składniowej języków arabskiego i polskiego. Obecnie Katedra Arabistyki prowadzi studia nad historią, kulturą i literaturą świata arabskiego. Studenci zapoznają się z klasyczną i współczesną literaturą arabską. Poznają historię krajów arabskich z ich zróżnicowaniem kulturowym i religijnym.

Nie mniej ważny jest uzyskiwany przez naszych słuchaczy warsztat naukowy; metodologia badań oraz pokrewne przedmioty pozwalające na systematyczne porządkowanie i wykorzystywanie przyswojonej wiedzy praktycznej – w tym również do pisania prac naukowych. Oferta dydaktyczna zawiera wiele przedmiotów uzupełniających – w tym wykładów monograficznych i lektoratów (np. zajęcia z drugiego języka semickiego – hebrajskiego), pozwalających na dopasowanie programu studiów do własnych potrzeb i planów na przyszłość. Celowi temu służy również system punktowy, dopuszczający pewną elastyczność w doborze materiału. Ofertę uzupełniają staże językowe w krajach arabskich (Egipt, Tunezja, Maroko, Syria, Jordania, Kuwejt, Arabia Saudyjska, Jemen, Katar) i stypendia realizowane w ramach umów międzyrządowych i europejskich Sokrates/Erasmus.

Z uwagi na ogromne zainteresowanie kandydatów studiami w Katedrze Arabistyki IFO UJ począwszy od roku akademickiego 2008/2009 dwukrotnie zwiększyliśmy nabór na pierwszy rok studiów dziennych, co jednak nie odbija się na jakości nauczania, ponieważ w ślad za zmianami doszło do utworzenia nowych grup językowych.

Dysponujemy doświadczoną kadrą składającą się z osób, które spędziły niejednokrotnie długie lata w krajach arabskich. Zatrudniamy również wykładowców pochodzących z Bliskiego Wschodu. Dzięki zróżnicowanym zainteresowaniom i doświadczeniu naukowemu naszych pracowników po skończeniu studiów w systemie 3+2 możliwe jest pisanie pracy magisterskiej na niemal każdy temat związany ze światem arabsko-muzułmańskim – jedynym nieprzekraczalnym wymogiem są arabskojęzyczne materiały, na których podstawie taka praca ma powstać.

Nasi absolwenci są bardzo dobrze przygotowani do pracy na placówkach dyplomatycznych czy w firmach międzynarodowych.